

Кузь ОЖ

КУРС-АНАЛІЗ «ПОЛІТИЧНОГО» В СОЦІАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ:
дефінітивні парадокси

ошютті аналізуються існуючий дискурс політики й політичного для позначення 'траєкторії соціально-філософського роз'яснення зазначених понять. Робиться шире те, що наявні спроби дати універсальну дефініцію політики й політичного не сати успішними, оскільки політика аналізується в традиційному полі, іому поняттями «влада» і «держава». Для того щоб провести демаркацію політики, необхідно уточнити онтологічні підстави політики як соціального чити політику в структурі соціальної реальності, для чого необхідно досягти : соціального й політичного, сі слова: дискурс, політика, політичне, соціальне.

О.Н. Дискурс-анализ «политического» в социальной философии: гые парадоксы. В статье анализируется существующий дискурс политики и го для обозначения эвристической траектории социально-философского указанных понятий. Делается вывод о том, что имеющиеся попытки дать дефиницию политики и политического нельзя считать успешными, 'политика анализируется в традиционном поле, структурированном понятиями • *государство». Для того чтобы провести демаркацию границ поля политики, уточнить онтологические основания политики как социального явления,

увидеть политику в структуре социальной реальности, для чего необходимо постичь соотношение социального и политического.

Ключевые слова: дискурс, политика, политическое, социальное.

Kuz' O. Discourse analysis of "political" in social philosophy: paradoxes of definition. In the article there has been analyzed the existing discourse of the politics and the political to denote the evristic trajectory of social-philosophic explanation of the above mentioned notions. There has been made a conclusion that attempts to give the universal definition of the politics and the political shouldn't be considered as successful ones because the politics is analyzed within the traditional field which is structured with the help of the notions "power", "state". In order to draw the demarcation line of the political field it's necessary to verify ontological grounds on the politics as a social phenomenon to see the politics in the social reality structure, for this reason, it's necessary to understand the correlation of the social and the political.

Keywords: discourse, politics, political, social.

Актуальність теми. Визнання альтернативності соціального буття, обумовленої його іманентною потенційністю, та необхідності, що витікає з неї, підтримання певного типу соціального ладу як в локальному, так і у глобальному масштабах примушує звернути особливу увагу на феномен політики. Наскільки розмаїтим є цей феномен, настільки суперечливе тлумачення будь-якої похідної від нього проблеми: від виникнення та етимології слова «політика» до її ролі в житті суспільства та пов'язаних із цим етичних проблем. Раціоналізація політичного знання неможлива без відходу від традиційного, вузького розгляду політики як інституціонального явища; необхідне прояснення її справжньої соціальної сутності, в якій відображена онтологія будь-якого соціуму.

Ступінь розробленості проблеми. Домінування політичної практики над політичною наукою обумовило недостатньо глибокий аналіз онтологічних засад політики, без яких все розмаїття їхніх проявів у соціальній реальності важко піддається аналітичному оформленню у вигляді систематичного знання про політику як соціальний феномен. Акцент, зроблений при аналізі соціально-політичних процесів на інституціональному рівні, без співвіднесення цих процесів з їхньою онтологічною підвалиною, обумовив справедливу, на наш погляд, оцінку стану політичної науки В.А. Гусевим. Згідно з цією оцінкою, політична наука зосередила свої зусилля на розробці техніки політичної боротьби і політичної поведінки, все далі відходячи від питань політико-філософського рівня [1, с. 69]. Політика повинна розглядатися як зріз соціальної реальності на всіх рівнях свого буття. Тому цілком закономірно, що перед політичною онтологією наприкінці минулого століття було поставлене завдання - відновити буттєвий статус політики [2, с. 118].

Викриття онтологічних засад політики надає змогу визначити межі поля політики - «політичного», що розуміються представниками різних наукових шкіл по-різному. Частіше в наукових дослідженнях спостерігається зворотне: виходячи з аналізу наявного поля політики, традиційно структурованого через поняття «влада» і «держава», дається визначення політики, яке наближає нас до хибного кола їх взаємної обумовленості. Саме тому в більшості випадків ми маємо справу з акцидентіями політики, що представляють собою окремі випадки цього феномена. Сьогодні, коли, за словами З. Баумана, «не та чи інша конкретна держава втратила авторитет, але держава як така...» [3, с. 80], є сенс замислитися над тим, що таке політика в онтологічному плані.

Отже, *мета даної статті* - через ретельний аналіз наявного дискурсу й політичного окреслити евристичну траєкторію соціально-філософського •мачення зазначених понять. *Об'єктом дослідження* виступає наявний дискурс й політичного в соціогуманітарній царині.

Політизація життя є закономірним, органічним процесом, обумовленим як гією соціальності, так і природою самого феномена політики, саме тому ький інтерес до політики є невичерпним. Як зазначає Б.Г. Капустін, межі ого рухливі, вони нічим не визначені апріорно та іманентно. Рефлексія та "сть - ось два деміурга, які творять із суб'єктивних інтенцій та актів неусувний сущий (в цьому сенсі вже об'єктивний) політичний світ [4, с. 92].

Політизація життя, якщо спробувати представити її в онтологічному ракурсі, є знаходженням історичного оптимуму в сполученні трьох ентальних процесів, що обумовлюють буття соціальності - кооперації, нціації та інтеграції. Якщо соціальна ефективність традиційних суспільств ася здебільшого завдяки процесам кооперації, сучасних суспільств - іації, то постсоціальність має вирізняти переважання процесів інтеграції у глобальному масштабі. Однак ми спостерігаємо наразі хиткий баланс між аційними і компромісними моделями політичних процесів як на них рівнях, так і у глобальному контексті. Це свідчить про те, що в 'альності функція збереження цілісності на різних рівнях поліструктурного усвідомлюється різною мірою; особливо це стосується проблеми ого використання ресурсів задля збереження цілісності системи, яке співвідноситься з довгостроковими перспективами даної системи.

Політика через постійне ускладнення мереж соціальних взаємодій, що у суспільствах все більше глобалізуються у своїх інституціональних формах, передній план через соціальну динаміку виходять їх організаційні складові, набувати самодостатнє начало. Ставлення до обох цих тенденцій ийності, зазначимо, багато в чому неоднозначне і у практиків, і у політики. Для того щоб не плекати ілюзій і марних сподівань стосовно розвитку конкретних політичних спільнот, необхідно знати закони ання й розвитку політичної реальності в цілому, маючи на увазі її і функціональний зв'язок із соціальною реальністю. При цьому, однак, враховувати, що «об'єктивність соціальних законів геть не означає, що люди чинити, не рахуючись з ними. Як раз навпаки, люди зазвичай їх взагалі не і постійно ігнорують, ніби ніяких таких законів і немає... Вся історія людства численними прикладами порушення законів організації державності та й негативних наслідків порушень» [5, с. 75-76]. Специфіка соціальних полягає в тому, що на інституціональному рівні проявляється їхня ;во статична природа, що має своїм наслідком відбиток нереалізованих гей, котрий тягнеться за усталеною та реалізованою дійсністю. Це і робить • реальність потенційно дуже змістовною.

іітична реальність — це завади формування й підтримання певної моделі го ладу, і «зрештою, боротьба всіх політичних режимів і опозиційних сил саме до протистояння різних моделей і засобів досягнення соціального і [6, с. 4]. Тому суспільна свідомість неупереджено фіксує домінуючі в ві на той чи інший момент часу моделі соціального ладу. У той же час для вибору бажаного напрямку соціального реформування, здатного консенсус суспільних сил, необхідні, як мінімум, наявність і

представлення на цей вибір альтернативних моделей соціального ладу, а не насаджування в масову свідомість уявлень про безальтернативність соціального життя - «Іншого не дано!». Ці моделі повинні містити бачення цілей, етапів, ресурсів і правил, яким будуть слідувати соціальні сили, затверджуючи прийнятий лад. Побудова таких моделей неможлива без розуміння онтології політики.

Це важливо, перш за все, у практичному плані. Для того щоб цілі й форми наявних політичних інститутів відповідали потребам прогресивного суспільного розвитку, необхідно підходити до аналізу політичної реальності з урахуванням нових історичних умов. Історичний процес, зберігаючи сутність політичних відносин, супроводжується постійними змінами суб'єктної структури цих відносин: коли ця структура остаточно не проявлена, політичне майбутнє соціуму на певному історичному відрізку непередбачуване. Часто кожний етап, кожний історичний поворот у політичному розвитку бачиться як вирішальний чи останній. Але реальна політика, як історія, завжди є потенційно зарядженою, тому завжди нова, завжди інша. Політика набуває динаміки, ще не відомої Аристотелю, і стає великою політикою, політикою *par excellence*, де в центрі - конфлікти культур, що розгортаються довкола складу цінностей і цілей. Це - конфлікти визначення того, як і чим взагалі вимірювати гідність людини. Це не та мала політика, що має справу «всього-на-всього» з конфліктом інтересів, виступаючи «всього-на-всього» класовою політикою [4, с. 95]. Саме ця різнокаліберність, одвічно притаманна політиці, і робить актуальним соціально-філософський аналіз соціальних структур і процесів. У цій процесуальності структури, як у соціальному калейдоскопі, дотичні різними гранями, роблячи політику постійно новою, але визнаваною. В якості «скелець» цього калейдоскопа виступають, згідно з нашим аналізом, сутнісно виражені онтопотреби, які при кожному новому «повороті історії» створюють неповторно визнавану картину політичної реальності. Виокремлення в структурі потреб онтопотреб, що обумовлені самою природою соціальної реальності та є її атрибутами, надає змогу, на наш погляд, осягнути «всюдисущість» політики.

Зміни суб'єкт-об'єктної та суб'єкт-суб'єктної структури політичної реальності примушують звернути увагу, насамперед, на діалектику цілей і засобів у політиці. Сучасній політиці властиві не лише втрата цільового горизонту політичної діяльності, розузгодження цілей і засобів [7, с. 145], але й їхня взаємоперехідність. Чи є такою вже безневинною реверсія цілей і засобів, нехай навіть вони працюють на приватний інтерес? І чий приватний інтерес ці засоби обслуговують? Із сфери політики поступово елімінується суб'єктне, вона все більше насичується суб'єктивним змістом. Чи можна вітати таку тенденцію? У сьогоднішній час, коли починають переважати толерантні соціальні системи, відповіді на ці запитання можуть істотно впливати на реальну політику, яка не обов'язково повинна бути ліберальною.

Із зростанням ролі політики в житті суспільства, з посиленням раціональної легітимації політичних процесів закономірно посилюється й аналітичний інтерес до феномена політики. Однак аж до кінця XIX століття політика традиційно розглядалася як вчення про державу, про владні відносини державного рівня. Але вже з Нового часу уявлення про політику стали значно розширюватися: у межах політичної думки стали формуватися власне державознавство, політична філософія, політична наука, соціологічні варіації дослідження політики. Це призвело до того, що політика виявилася предметом найрізноманітніших тлумачень, що стало значно

Кузь О.М. ДИСКУРС-АНАЛІЗ «ПОЛІТИЧНОГО» В СОЦІАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ: дефінітивні парадокси

зати и інструментальну цінність, а у масовій свідомості вона почала все іє інтерпретуватися як «брудна справа», до якої недоречні моральні критерії. Суб'єктивний погляд на світ політичного пов'язаний і з тим, що, як писав гр, «якість явища, що дозволяє вважати його «соціально-економічним» (в випадку - політичним - Авт.), не є чимось притаманним йому як такому зно. Вона обумовлена спрямованістю нашого пізнавального інтересу, що БСЯ в межах... культурного значення, якого ми надаємо тій чи іншій події в окремому випадку» [8, с. 360]. Можна сказати, що конкретна точка у ьному просторі, в якому знаходиться суб'єкт пізнання, соціальний топос)є і певну перспективу, ракурс бачення явища. Як вважає М.О. Касімов,)ва соціальної теорії здійснюється як визначення життєвого простору ьного суб'єкта через виокремлення мінімальних конструктів цього простору в конструювання соціальних феноменів» [9, с. 8]. Численні трактування гна політики говорять про те, що в сучасному соціогуманітарному знанні, в кризи об'єктно-предметних структур у кожного соціального теоретика свій зий простір». Це призводить до накладення предметних областей з ій неправомірними екстраполяціями теоретичних викладок на реальний гдослідження.

.Невдоволеність ситуацією, що склалася в галузі політичних досліджень, ^є вчених все частіше ставити питання про більш фундаментальне енння політики, про прояснення сутності політичного й чітке окреслення поля про методологічні засади нових вимірювань і підходів до розгляду явищ, що претендують на статус «можливої парадигми соціальної [10, с. 51]. Так, А. Лефтівч вважає, що все наполегливіше відчувається в уточненій концепції політики, яку люди могли б застосовувати в зму досвіді. Нова концепція повинна сприяти усвідомленню та відповідному зму впливові на все те, що вони бачать навколо себе. На його думку, термін » наразі вживається у вузькому та умовному сенсі. Насправді вона ЇЄ собою «універсальну рису всіх суспільств і всіх інститутів і груп них, а не лише деяких з них» [11, с. 192]. У цілому ж, розв'язання намічене вже К. Шміттом і вдосконалене сучасними дослідниками, :я в тому, щоб виділити принципове начало політики. Це дозволить іся окремих, неповних і занадто конкретних визначень і в той же час вати «узагальнене емне формулювання, що визначає сутність політики» [12,

ізняні вчені, які наразі активно інтегруються у світове інтелектуальне поле юї науки, поділяють таку оцінку стану проблеми і принципові методологічні до дослідження політики. Розмаїття визначень політики примушує з, особливо в навчальній літературі, спеціально звертатися до цього і проводити систематизацію таких визначень (наприклад [13, с. 15]). зчи об'ємний спектр визначень політики та супровідні конотації, можна дві протилежні точки зору щодо розглянутого питання. Одні дослідники неможливим визначення сутності політики у зв'язку з тим, що виразити це дефініції просто неможливо. Інші ж у своїх визначеннях абсолютизують ті іриси політики, недооцінюючи не менш важливі її властивості. Всюди суцїсть і, з одного боку, а з іншого - неспроможність наявного категоріального чітко структурувати цю всюди суцїсть мають наслідком постійні дальні протиріччя, що з тих самих причин не дуже впадають в око.

Якщо співвіднести наявну систематизацію визначень політики з рівнями буття феноменів, що можна зробити, звісно, приблизно, адже доведеться сумішати в одній класифікації процесуальні, структурні та ресурсні підходи до політики, то ми відкриємо два суттєві факти. По-перше, те, що відсутні онтологічні визначення політики - такі, відносно яких всі зазначені підходи можна розглядати як акциденції. По-друге, системні визначення, широко вживані в межах системного аналізу суспільства, згідно з нашим підходом, не є системними щодо політики, оскільки

Рівні буття політики	Визначення політики
Ціннісний	Етичні
Нормативний	Правові
Організаційний	Телеологічні, стратифікаційні, конфліктно-консенсусні
Інституціональний	Інституціональні, діяльнісні, системні, економічні
Субстанціальний	«Владні», антропологічні
Онтологічний	???

Дозволимо собі дещо спростити класифікацію підходів до бачення політики. На наш погляд, в цілому, розуміння феномена політики наразі визначається двома основними складовими. У першому випадку, суто політологічний підхід, відштовхуючись від етимології слова «поліс» (місто-держава), за суттю, ірунтується на марксистському постулаті, що пов'язує виникнення політики з виникненням держави. У другому підході - політико-філософському - феномен політики розглядається ширше і пов'язується з владою як субстанцією політики. Але, зрештою, все зводиться до того, що влада починає розглядатися виключно з інституціональних позицій, а не як соціальне явище у всьому багатстві його проявів. Це уводить дослідників цього напрямку до сфери «великої» політики, пов'язаної з впливом чи участю в державній (вже політичній!) владі великих соціальних груп чи лідерів за їхнім дорученням.

Існує солідарність різних наукових шкіл у принциповій оцінці проблеми. Вона виражається в тому, що субстанціальність політики не зводиться до влади і державності, про що свідчать інституціональні й антропологічні підходи в межах субстанціальних визначень політики. Так, для М.В. Ільїна й Б.І. Коваля все сучасне життя суспільства проникнуте політикою, забарвлене в політичні тони, бо «політика ширша за владу, і тим більше за державність» [14, с. 104-105], але дефініція останньої у даному випадку авторами не пропонується. Причину цього, вочевидь, розкриває В.Б. Куликов, який розвиває антропологічний погляд на політику, виходячи з того, що досвід повсякденності дозволяє підсумувати: «політичне пронизує наше життя, але якщо ми замислимося й спробуємо висловити сутність політичного, то відбудеться те ж саме, що і з іншими частинами повсякденності, а саме: складно висловити визначення сутності політики» [15, с. 6]. І, тим не менш, В.Б. Куликов пропонує таке містке, концептуальне (топологічне) визначення. Вважаючи, що всі міжособистісні стосунки - від родини до людської спільноти, від сусідських стосунків до державних - є топосом політичної ш., дослідник підсумовує: «політика - це реальність місцезнаходження, ієрархії р'вокаштных взаємодій між людьми, що пронизує всі сфери людських відносин» [15, с. 4).

Кузь О.М. ДИСКУРС-АНАЛІЗ «ПОЛІТИЧНОГО» В СОЦІАЛЬНІЙ
ФІЛОСОФІЇ: дефінітивні парадокси

мий дослідник К.С. Гаджієв, погоджуючись з тим, що поняття «політика», «політичне», «світ політичного» - ширші поняття, аніж поняття «політична система», «влада» тощо» [16, с. 96]. Учений вважає, що слід визначати, виявивши специфічні політичні феномени, категорії,

Шмітт, визначаючи критерій політичного (див. [17]), писав, що обидві категорії - статус і народ - «отримують смисл лише завдяки ширшій ознаці, політичному, - і якщо невірно розуміється сутність політичного, воно стає неможливим» [цит. за: 18, с. 437]. Широко відоме веберівське розуміння політики: «означає для нас надію брати участь у владі або впливати на її розподіл як в державі, так і в межах однієї держави між групами людей... Держава, подібно до інших асоціацій, що історично їй передували, складається з відносин одних людей над іншими...» [8, с. 646]. Слід звернути увагу на те, що у випадку йдеться «лише про керування чи вплив на керування політичним "тобто в наші дні - державою». Буквально перед цим М. Вебер зазначає, що політика «має надзвичайно широкий сенс і охоплює всі види діяльності гетьманського керівництва», і можна навіть говорити про «політику розумної людини, яка прагне керувати своїм чоловіком» [8, с. 644-646]. Вважається, що Вебер обґрунтовував первинність влади відносно політики й економіки, але можна сміливо стверджувати, що і первинність політики відносно економіки, оскільки він визнає генетичний пріоритет політичних союзів, а, отже, і держави перед економікою.

Другою є думка французького політолога Ж.В. Лап'єра, згідно з якою як і Веберівська концепція непридатні для операціонального політичного, адже вони недостатньо універсальні: політичні явища в них відсутні з одного з аспектів, існуючих у сучасних суспільствах. Ці концепції прийняті в політичній науці та ґрунтовані на духовному й моральному впливові достатньо відомих авторів» [цит. за: 19, с. 66]. Оцінку Ж.-В. Лап'єра дає концепція, сформульованій К. Шміттом, для політики «друг - ворог» слугують конститутивною ознакою політичних суспільств існування політики. Це дає підстави політологам стверджувати, з підходом К. Шмітта, політика не має автономної соціальної сутності, неї немає власної підвалини, субстрату.

Важким же кутом зору Ж.В. Лап'єр оцінює й визначення біхевіористського цілому він вважає, що усім розглянутим концепціям бракує визначеності, вони втрачають усеяку специфіку. Політичній науці, на його думку, «необхідно не осягати «сутність» чи «зміст» політики... а виходити з поняття «політичне», що є об'єктом...» [цит. за: 19, с. 65]. Проте, видається, досить складно знайти міру, маючи таке розмаїття уявлень про сутність і модифікації якості. У час «політичне» - це акциденція соціуму, «суспільне» - акциденція держави. І все ж, для розв'язання поставленої задачі антропологічний підхід має методологічне значення, бо потребує вивчення обумовленості політики людини як родової істоти, бачить її як форму, спосіб колективного життя людини.

Таким чином, аналіз сучасного стану проблеми дозволяє зробити *висновок*, що здійснені спроби дати універсальну дефініцію політики й політичного не можна вважати успішними, оскільки політика аналізується у традиційному полі, структурованому поняттями «влада» і «держава». Акцент на дослідженні інституціонального рівня політики ототожнив системний аналіз даного феномена з аналізом політичної системи суспільства, а аналіз політичного процесу - з дослідженням виключно владних відносин, які створюють і відтворюють політичні інститути. Тому, для того щоб провести демаркацію меж поля політики, необхідно уточнити онтологічні засади політики як соціального явища, побачити політику в структурі соціальної реальності, для чого необхідно досягнути співвідношення соціального й політичного. Всюдисущість політики та її невиводимість з буття влади й держави дозволяють її засади вбачати у специфічній, наділеній смыслом комунікації суб'єктів, в якій вони задовольняють свої потреби й реалізують інтереси, формують себе і той соціальний світ, який, відчужуючись, починає протистояти їм. Але людина має розум для того, щоб, досягаючи закони буття, задавати вектор становлення соціальності, що буде їй не ворожою.

Література:

1. Гусев В.А. Консервативная политология Ивана Ильина // Социс. - 1992. - №4. - С. 64-70.
2. Философия власти. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1993. - 271 с.
3. Бауман З. Спор о постмодернизме // Социологический журнал. - 1994. - №4. - С. 70-71.
4. Капустин Б.Г. Что такое «политическая философия»? // Полис. - 1996. - №6. - С. 83-96.
5. Зиновьев А.А. На пути к сверхобществу. - М.: Центрполиграф, 2000. - 638 с.
6. Василькова В.В. Порядок и хаос в развитии социальных систем: (Синергетика и теория социальной самоорганизации). - СПб.: Изд-во «Лань», 1999. - 480 с.
7. Барсукова С.Ю. Приватное и публичное: диалектика диспозиции // Полис. - 1999. - №1. - С. 137-147.
8. Вебер М. Избранные произведения. - М.: Прогресс, 1990. - 808 с.
9. Касимов М.О. Топология социальной организации: онтологический аспект: Автореф. дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11. - Ижевск, 2002. - 19 с.
10. Григорьян Э.Г. Контуры «новой» методологической парадигмы для политики как науки и практики // Проблемы духовной и политической жизни (Философско-социологические аспекты). Сборник научных трудов кафедры политологии и социологии МПГУ. - М.: Изд-во МПГУ, 1996, - С. 57-64.
11. Лефтович А. Уточненная концепция политики: Люди, ресурсы и власть // Зарубежная политическая наука: история и современность. Рефер. сборник. - Вып. 1. - М.: ИНИОН АН СССР, 1990.-С. 192-196.
12. Политология: Энциклопедический словарь. - М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. - 431 с.
13. Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. - М.: Аспект Пресс, 1998. - 447 с.
14. Ильин М.В., Коваль Б.И. Что есть политика и что - наука о политике. (Опыт нетрадиционного обзора)//Полис,-1991,-№4.-С. 103-115.
15. Психология - политика - технология: Монография. - Екатеринбург: Изд-во Уральского юридического института МВД России, 2001. - 106 с.
16. Гаджиев К.С. Политическая наука. - М.: Сорос; Междунар. отношения, 1994. - 397 с.
17. Шмитт К. Понятие политического // Вопросы социологии. - 1992. - Т.1. - №1. - С. 37-45.
18. Кемеров В.Е., Керимов Т.Х. Хрестоматия по социальной философии. - М.: Академический проект, 2001.-576 с.
19. Середа С.Н. Политическая антропология Ж.-В. Лапьера // Социально-политические науки. - 1992.-№4-5.-С. 63-70.

© Кузь О.М., 2010